ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. 1870, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1. ԹԻՒ 11.

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԱՐԴԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԱՄՈՒՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Կիլիկիան հրատարակութիւնը սկսած օրէն մինչև ցարդ ախորժանօք կը կարդամ։

Անոր պարունակութիւնը խիստ ազդու է ամէն հասակի մարդոց համար. բայց ինձմէ, որ երիտասարդ եմ, ուրիշ տարբեր համակրութեան վրայ անոր ազդեցութեան փորձերը տեսած եմ, և ասոր ալ պատճառը սա գտած եմ՝ որ Կիլիկիա իրօք օգտակար գիրքոյկ մը կըծառայէ, և միայն անոր կըծառայէ, որ է ընդհանուրին օգտին ծառայել։

Ա՛յս է ամէն խմբագիրներու կոչումը. նուիրական պաշտօն, զոր չարաչար գործածողը ոճրագործ մ՛է։

ԼՈՅՍ՝ գեղ. նոր կըծագի, երբ նա օր մը իւր ճառագայթներն արձակէ և անոնցմով տիեզերս ողողէ, մթաքերը լուսաւորուին, ղդայումները վերհանան, սիրտերն այնուանան, այն ատեն մարդկութիւնը պիտի դիտայ իւր վեհ կոչումը և անոր միայն պիտի ծառայէ, ու հոն պիտի գտնէ իւր երջանկութիւնը՝ զոր ի զուր այլուր կորնսէ։

Կիլիկիան գովելու միտք չունիմ. զի ինչ գովեստ որ ալ խօսիմ, զայն նուաստացուցած պիտի ըլլամ. նոյնպէս միտք չունիմ նաև ուրիշ թերթերն ալ պարսաւելու. բայց սակայն միայն կըսեմ որ ամեն ծառ իւր պտուղէն կըճանչցուի։

Եթէ մեծարգոյ խմբագիրները — ընդհանուրի ուղղուած է խօսքս — հոգ տանին անօգուտ վէճերու և կրքոտ յարձակումներու փուշերը հեռացնել իրենց ծառէն, այն ատեն կարելի կըլլայ իրենց պտուղը տեսնել և ըստ այնմ ծառը դատել։

Ընթերցողը կըվճարէ կառնէ թերթ մը ու կըկարդայ, ի՞նչ — բառերու կռիւ. բառերու վրայ խաղալով թատերվով էջերը կըլեցնան, որոնք շատ օգտակար կըլլային, եթէ արդոյ խմբագիրը իւր թերթին առաջին թուոյն մէջ խոստացած մեկ տասներորդը իրագործ դներ։

Ուրիշ մ՚ալ կըվճարէ ու կըկարդայ, ի՞նչ — նորաձև հայհոյութիւն մը, որմէ զոհ կըլլայ պարտն ընթերցողը, եթէ ոչ էստ մ՚է. բայց յանցանքը միշտ խմբագրինն է, որ իւր պաշտօնէն հեռանալով իւր թելքէն շատ վեր — թէ վար — քաներու ձեռք կըղջնէ. զի նա որչափ տղեկ նորաձև հայհոյութիւններ առեղծել, երբէք չկրնար քան զիտաժանը գերազանցել. և թէտր մէկը կըսկսի հայհոյութիւն մտիկ ընել, ի՞նչ — վճարէ, որչափ ուզէ իրեն ձրի կըշահայլուի։

Ընթերցողը կարելի է կրկին ակնարկ մը նետէ յօդուածին վերնագրոյն և զայն սխալ կարծէ, տեսնելով որ մինչև ցարդ խօսուածները ուղղակի չեն պատասխաներ անոր. բայց ոչ, սիրելի Ընթերցող կամ ընթերցողուհի — եթէ կայ — վերնագիրը ճիշտ է և հիմա հոն պիտի գամ. բայց չեմ կրնար բաղդովին լռութեամբ անցնիլ մատուցած պարտաւորութիւն մը։

Խնդրեմ թող ըսեն մեզ, քանի՞ խմբագիր այս ամենակարևոր խնդրոյն վրայ դրեցին և քանի՞ թերթի մէջ վիճաբանութիւն եղաւ այս մասին — մեր մատյած չենք քանի մը

հաղուագիւտ բացառութիւններ, որոնց ի տրտե չնորհակալ կը լլանք — :

Սկսինք խօսիլ բուն իմնդրոյն վրայ :

Բնութիւնը օրէնքներ ունի, անխախտ օրէնքներ, զոր ջնջել երազողները նա անկանոնելի կերպով կըտապալէ առանց բացառութեան :

Էգին և արուին միաւորութիւնը բնութեան օրէնքներէն մէկն է սեռերու. — չարունակութեանը համար. անասունը բնազդում մը ունի այս մասին, իսկ մարդը դգացում :

Մարդը բնականապէս նկատելով չկրնար յայտնել այս զգացումին :

Մարդը ֆիզիզապէս նկատելով պէտք ունի այս զգացումին դործադրութեանը :

Վերջապէս մարդը բարոյապէս նկատելով պէտք ունի անոր ապրելու համար :

Սրտի մնունդը սէրն է. երբ մարդ չսիրէր, սիրտը առանց մնունդի կմնայ, և ան որ մնունդ առնելէ կըդադրի՝ կըմահանայ :

Այս մասին դեռ շատ բաներ կրնանք ըսել, բայց անոդուտ կըդտանենք : ինչու որ չենք կարծեր թէ կրտնտի այնպիսեանն մը որ մեր ըսածին հակառակը հաստատել ուզէ, այսինքն թէ մարդս անպատճառ պէտք չունի ամուսնութեան, կամ թէ միայն հարուստները ամուսնանան ևայլն. մենք կրսենք որ ինչպէս հարուստն ու ադքատը հաւասարապէս պէտք ունին հացին, նոյնպէս երկուքն ալ ամուսնութեան պէտք ունին հաւասարապէս :

Այս կէտը որոշուելէն ետքը քննենք թէ մեր երփատպդութիւնը բնութեան այս օրինաց կըհնազանդի՞. սատր պատասխանը այո և ոչ է, ֆիզիզապէս այո, իսկ բարոյապէս ոչ :

—

Բացատրենք :

Վերը ըսինք թէ « էգին և արուին միաւորութիւնը բը-

նուիրեան օրէնքներէն մէկն է սեռերու չարաշահութեանը համար. անասունը բնազդաւ մը ունի այս մասին, իսկ մարդը զգայուա՞ր»։

Անասունը իւր բնազդովին հետեւելով կը գործէ և այ. մենևին մեքենայէ մը տարբերութիւն չունի. իսկ մարդը այնպէս չէ. մարդը կդայ, դադարով կը գործէ, մարդը կը. սիրէ և կըսիրուի, սիրտերն ու հոգիները կըմիանան, և մարդը այն հոգեղէն էակը կարծես երկնային արարած մը կըդառնայ

Բայց երբ մարդը կընուաստանայ, կըվատթարանայ և անասունին պէս միայն բնազդումի հետեւելով իբրև մեքենայ կըգործէ, բնութեան օրինայ կըհնազանդի ֆիզիքապէս և ոչ բարոյապէս։

Բայց այսչափը չբաւեր, այլ պէտք է նաև յուշընել թէ ինչ ըլլաս կայ երիտասարդութեան միայն ֆիզիքապէս կամ ֆիզիքապէս և բարոյապէս հնազանդելով այս օրէնքին։

Առաջինին պատասխանը նոյն իսկ երիտասարդութիւնը կրնայ տալ առանց վարանելու իւր ամենօրեայ փորձերէն քաղելով։

Աւելի ամենուն յայտնի է, թէ երիտասարդութիւնը ինչ վտանգաւոր միջոցներու կըդիմէ և իրեն կըվնասէ թէ ֆիզիքապէս և թէ բարոյապէս. նաև անուղղակի կերպով կըվնասէ գեղեցիկ սեռին, այս ալ իւր թիւը ընդհատելին բնական հետեւութիւնն է։

Բայց երբ մարդս ֆիզիքական սիրոյն հետ բարոյականն ալ կըմիացնէ, մարդս այն մահկանացու էակը կարծես ան. մահութիւն կդգենու և երկնային էակ մը կըդառնայ. ամէն ինչ, դատողութիւն և աշխարհի փորձութիւններ իրեն համար կարծես մէկ մէկ առարկաներ կըլլան իւր սերը կըկնապատ. կելու. աշխարհս իրեն համար դրախտ մը կըլլայ, հոն սէր կը.քաղէ, սիրով կապրի, սէր կը շնչէ — սէր կըտիրէ իւր բոլորտիքը. վերջապէս ինչ որ ըսինք այս մասին երևա. կայութիւն մ'ունի՝ պիտի ըլլայ, դի փորձառուի մը պէս

կարելի չէ պիտանալ և դադալ. կարելի՛ է որ հոգիդ ինչպես անխիղճ հոգւոյն դղացածը բացատրէ. բայց դուն ասչափ մը կընանք ըսել որ երբ միայն ֆիզիոլոգապէս կըսիրես, սիրածդ մարմին մ՛է, դիակ մ՛է, և երբ բարոյապէս կըսիրես, սիրածդ հոգի մ՛է. ու ընտրութիւնը քեզ կըմոլորտ։

Ս. Ըդ. այսպիսի երկնային սէր մը վայելելու համար կա՛յ արդեօք ուրիշ մէկոց մը բայց եթէ օրինաւոր ամուսնութիւնը։

Ա. պա ուրեմն ինչու հարիւրաւոր երիտասարդներէն հազիւ մէկը կամուսնանայ և միւսները ամուրի կեանք կանցնեն (չմոռնանք նաև որ այդ ամուսնացողներն ալ, որոց երիտասարդ անունը տուինք, քառասուն տարուն անցած են)։

Ս. սոր պատճառը դանելու համար նոյն իսկ ամուրիներն դիմելու ենք և անոնց յառաջ բերած պատճառները քննելու ենք։

Ս. մուրին կըսէ։

Ինձմէ մեծ ամուրի եղբայր ունիմ։

Պատասխան։ Երբ քու մեծ եղբայրդ հայց չուտէ. — կուշտ եմ ըսէ ու դուն ալ անօթի ըլլաս, կպատասխա որ երբ նա անօթենայ և ուտէ, դուն ալ այն ատեն ուտես, հարկաւ չէ։ և եթէ եղբայրդ մինչեւ ի ծերութիւնն ամուրի մնայ, դո՞ն ալ նոյնպէս պիտի մնաս, հարկաւ ոչ. նաեւ այս մասին ոչ քաղաքական ոչ կրօնական և ոչ ալ բնական օրէնք մը չենք մեղ արդիլող։

Ս. մուրին կըսէ։

Ես ամուրի քոյր մը ունիմ, նա մինչեւ որ չամուսնանայ՝ ես անկարելի է որ ամուսնանամ։

Ս. յս խիստ սխալ դրութիւն մ՛է որ կուզեն առաջ ազջկներն ամուսնացնել և եւոքը մնացեալը. մինչեւ այսօր քաղաքած փորձերէն հարկաւ համոզուած է ամէն մարդ, թէ աղջկան մը ամուսին դանելը շատ դժուար բան եղած է, բայց մնացեալն ամուսին դանելը խիստ դիւրին. ուստի երբ այս դրութիւնը փոխենք ու մնացեալը առաջ ամուսնացնենք,

այդ մանչերուն հարկաւ աղջիկները պէտք պիտի ըլլան և այսպէս խելօք աղջիկները տուներուն անկհւնները չպիտի մնան։

Միայն դրութիւն մ'է հոս առաջ մեծ աղջիկը ամուսնացնելու աշխատիլ և յետոյ կրտսերը. որովհետեւ ապրանք չեմ ծախեր կոր որ առաջ դէշը ծախել ուզեմ և եօթը աղեկը, որպէս զի դնողը աչքին ու դէշը մէկէն առնէ. հարկաւ երկու աղջիկ մէկէն չառնուիր հապա մէկ. ուստի երբ ես առաջ մեծ աղջիկս ամուսնացնել կուզեմ, տարիքը լրացած ըլլալուն ու միւս կրտսերը կսպասեցնեմ, չատ անպատ կրնայ ըլլալ որ մեծը չկրնար ամուսնանալ և կրտսերին տարիքն ալ լրանալով այն ալ կըլլայ մեծ. քանի որ երէկ առաջ կրտսերը ամուսնացնէի. դմնէ նա պակաս կըլլար ու կարելի մէկ ուրիշ մ'ալ մեծը կառնէր։

Ս.մուրին կըսէ,

Ս.յո կուզեմ ամուսնանալ. բայց պէտք եղածին չափ ստացուածք չունիմ դեռ։

Շատ աղէկ, ես կը հարցընեմ անոր թէ պէտք եղածին չափ ստացուածք չունիմ ի՞նչ ըսել է, ո՞րքան կը նշանակէ, հարկաւ այր և կին և քանի մը զաւակները մեծցանելու չափ ստացուածք. ուստի լծոր ամուրին անպատմ մը հաշիւ ընէ իր մէկ տարուան ծախքը ամէն պարագաներով, և մէկ տարուան մէջ որչափ ծախք կըլլայ փորը ընտանիքի մը համար, այն ալ լծոր հաշիւ ընէ և տեսնէ թէ ինք շահատր կելնէ՞ թէ ոչ. բարոյական չահն ալ իրեն կը ձգեմ։

Բայց ամուրին կըսէ,

Եթէ առած կինս շատ ըլլայ ևայլն։

Ս.Հա այս տեղ իրեն իրաւունք կուտանք. անտես, կրթեալ և բանիբուն մայրեր հասցնելու համար մէկ հատիկ միջոց դպրոցներն են, դպրոցներէն զուրս վերկութիւն չկայ.

բայց այս ալ ապագային համար է, ներկայիս մէջ ինչ ըսնելու է։

Ներկայիս համար ես միջոց մը կառաջարկեմ, այն է թէ պարզասիրաց ընկերութիւն մը կազմեն երիտասարդք իրենց մէջ և հրատիրեն եգիպական սեռն ալ որ գան անդամակցին նոյն ընկերութեան. յայտնի է որ այսպիսի ընկերութիւն մը հաստատուելէն ետք թէ եգիպական և թէ արաբական սեռերէն շատեր ալիսի յաճախեն, և անշուշտ երեւցած իրողք մը լուծուած պիտի ըլլայ։

Մենք այս միջոցը խորհեցանք — առաջարկեցինք. եթէ ուրիշներք աւելի դիւրին միջոցներ կրգտանեն ընդհանրութեան մեծ ծառայութիւն մը ըրած կըլլան զանոնք հասարակաց հաղորդելով։

Մենք այս յօդուածը դրած ըլլալու փափաքով չգրեցինք, այլ ընդհանուրին օգտակար ըլլալու իմաով. մենք զմեզ երջանիկ կըսեպնենք, եթէ մեր այս խորհրդածութիւնները ուրիք արձագանք գտնեն։

Կ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՋՈՐՈՐԴ

ՀԵՋԻՈՑ ԵՒ ՋԱՓԱԲԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻ

Համերսոն և Հեզիոն պրուածոց ոճերուն մէջ զանազանութիւն կտեսնուի։ Ա. րդարև, Համերոսի մէջ, կտեսնենք մարդիկը որք հետագրգիռ նպատակներ կենտեն աչխարհիս վրայ որ զանոնք կշրջապատէ։ Նոցա յատկանշականութիւնը կկայանայ ձնող արհեստին հրաշից, դիւցազանց գինուց քաջագործութեանց, բնութեան մեծ տեսարանից մէջ։ Բայց իրենց

երեւակայութիւնն ապրող սերնդեան սահմաններէն դուրս ելլել չուզէր. իրենց իմաստականութիւնն, իրենց աշխոյ ներ-կայացած երեւոյթէից պատճառէն խելամուտ ըլլալ չուզէր. Համերոսի կոյր երգիչներուն, Աֆտ կոչուածներուն պատմութիւնները կարճ և մանաւանդ են. բնաւ հնախօսութիւն չկայ, պարզապէս իրենց դիւցազնոյն հայրն ու նախահայրը կանուանեն, առանց կապելու իրենց պատմութիւններն որոշեալ ժամանակներու, ըղծրնական աստղաբաշխական այն իրաց մէկուն, որք ժամանակէ մը ետքն օգտակար եղան դրեալ պատմութեանէն առաջ ապրող հին ժողովրդոց կենաց ժամանակները յայտնելու: Հերիւտի Թէօկոնին առաջին քայլ մը կրցուցնէ եղելութիւնները ժողովելու, մեկզմեկու կապել այն առանգութիւններն, որոց ժողովրդական երեւակայութիւնն աչխարհիս ծննդեան ժամանակակից եղած էր: Այս բանաստեղծը լաւ մայր օգտակար համառօտութիւն մ'է, մարդկային բնութեան ամենէն հին վիպասութեանց: Ուրանոս և Ժէա, խառնակութեան էջ կծնին սիրոյ աղէտաւութեամբ (որնոր, սէրն, առեղծիչ տարրն էր), դեռ անճի դոյութիւններ, որք ծնունդ կուտան աւելի կատարելութիւն ունեցող դոյութեանց, աւելի մօտենալով մարդկային բնութեան: Այս սկզբնական չԱստուածութիւններն երբեմն խառն դոյութիւններ, երբեմն պարզ վերացեալ անուններ են, առանց բանաստեղծը մեկնելու կամ ինքզինքին մեկնելու թէ ինչպէս նոյն ինքն մէկ անուանէն միւս անունը կնետուի: Այս առթիւ, Թէօկոնի մէջ կերպ մը չփոթութիւն որոյ հետեւար դարուս նոր քննադատք, նոյն ժամանակի հեղինակին անփորձ ըլլալուն կուտան:

Սկսելով այն սերնդէն, որ դերապայն դլխոյ կըլլայ Ժիւպիթէրը, (չԱստուած) իրենց բարեդործութիւններուն մարդուս կմօտենան: Աչխարհիս տէրը բնութեան օրինայ հաստատութիւնը կպահէ, Թիթանները Սիմպօկիտէ եղած, անկանոնայեալ վայրենի զբօսութեանց դէմ: Թէօկոնի վերջին տո-

զերը կապացուցանեն թէ Հելիոս դիւցազնական պաշտ նաւորի ձեւով պատմած է, անտարակոյս քիչ բանաստեղծական բայց խիստ յարմար, ոտանաւորի։ Ս. Ըհեմտիւ, յիշատակը պահելու։ Նախնիք շատ անգամ կ՚ե անունով էր բօքե մը կպատմեն։ Ըլնոր չՍտուծոյ հետ յարաբերութեան և դիւցազունները ծնող կանանց պատմութիւնն էր։ Ս. յա նունը պարզապես կուգայ այն բանէն թէ այն կանանց ամեն մէկուն պատմութիւնն իրմէ նախորդ դիւցազնուհիին պատմութեան հետ կենալ է։

Աչխատութիւնք և որք անուն Բօէնին մէջ, Հելիոս, աշխարհիս երարու յաջորդող հինգ դարերը նկարագրեց, պատմութեան փիլիսոփայութեան մը կոչտ սկզբնաւորութիւն որ առնէն ի վեր, մարդկային խմայականութիւնը պէտք տեսած է նեղկային անցեալին և ապագային հետ միացնելու։ Բայց պատմութեան տաղանդն աւելի յաստակութեամբ կը տեսնուի դիւցազնական դարերը Սօլոնի դարէն զատող միջոցին մէջ։

Մեր թուականէն Ը. դ. դարէն մինչև Զ. դը, Յունաստան պատմութեան սկզբնաւորութիւնը կընէ, Սիբլը էրիկ կոչուած կազմութեամբն, որ է մուսիւն 18 բանաստեղծներ, որ կսովրեցնէին աչխարհիս պատմութիւնն, իր ծընընդենէն մինչև Խլիուսի մահն։ Ս. յա ընդարձակ ժողովածոյն 100000 տողէն աւելի էր, ինչպէս որ Ս. քօլօտորի թանգարան, վերոյիշեալին մէկ համառօտութիւնն էր։ Ս. յա Սիբլն, որոյ մէջ, որոյ մէջ, ըստ աստիճանի Իլիաս և Օտիսէ, էր Թէսկոնի մը, Թիմիանօմաչի մը, Թէզէիս մը, Թեպաիտ մը, էրիկթոնայ Բօէմ մը, Ռըմթուրներ մին, (Տրոյատոյի բըռնաւէրէն առաքն ետք յոյն պըտիներ եայլն եայլն։ Բէօյէ Սիէթօն, Լէչէս, Ս. բթիենաս ոը Միլէ, Հոմերոսի հետ, գլխաւոր հեղինակներն էին։ Ս. րմինաէն էր որ Վերգիլիա Էնէիսի երկրորդ երգէ պատմութիւնները փոխ առաւ։

Սակայն ինչպես յայտնի է, այս ժողովոյն, մի ևնոյն

տեսակէ եղած չատ մը բանաստեղծութեանց մէջէն եղած ընտրութիւն մ՚էր։ Կային Սիքլներ, որք տեղւոյ մը բոլոր մանաւանդ աւանդութիւնները կժողովէին նոր ձեռագրի մը գիւտը, Սրճոցի քաղաքներէն մէկու մը Մինելիս անուն երաժշտի մը տրուած պատուներուն վրայ կխօսի, ուր խաբուելով երբեմն դեռապատ, երկրին հին աւանդութիւնները նկարագրող Սիքլը մը բերած էր։

Ա.ելցնենք նաև քննադատութիւնն Համերոսի, Սիքլը ուրիշ բանաստեղծից։

Նախնեաց վկայութիւնն անոնց քիչ յայտնի էր, որք իրենց առջև ունէին Սիքլիք բանաստեղծները։ Բոլորուս անուն քահար մը, որ սոյն բանաստեղծից չատերուն լուծումը պահեց, կըսէ կայսանէ որք զանոնք կկարդայուէր աւելի աշխարհիս երեքութեանց վրայ տեղեկութիւն ունենալնիս, քան թէ ոճին գեղեցկութեան համար։ Մեծ հերքնակայ կանոնին մէջ չեն մտներ և Սիքլիք բանաստեղծն մէկուն համար է որ Հօրաս այս ծնունդը կառնու, որոնք Ա.ֆազը կառնու զանի այպանելու համար։

Գրականութեան աչօք նկատելով Սիքլին կորուստը կերևայ թէ քիչ ցաւալի, ինչպէս և պատմութիւնն ալ կանոնաւորութիւն չցուցներ։ Ա.րքինուս և Լեշեղ Համբրտեն պակաս հետացած էին, նկարագրելու ժամանակէն և տարօրութիւններէն, ուսոի կարող պիտի ըլլայինք գտնել անոնց մէջ, Լիւատի և Օտիսէի այնքան մեծ յարգանք տուող մարդոց և իրաց ճշմարիտ պատկերները, բայց միայն պիտի օգնեին մեզ հասկնալ թէ ինչպէս էրօքէները պատմութենէն նախորդ են, և պահեցին երկար առեն մինակ ազգայ ուրբընդհան, Յունաստանի հին աւանդութիւնք, ազբիւր բերին ուսկից առնուցան, առանց ցամքեցնելու, ամեն ժամանակներու և բոլոր լուսաւորեալ երկիրներու բանաստեղծք։ Գրականական այս առաջին յիշատակարանք միայն յիշողութեան յանձնուած էին, և ատանաւորի ձեռվ գրուած էին,

մտաց մէջ ալէկ տպաւորութիւնը հասնար։ Այս էր վերջերն արձակ կոչուեցաւ [illegible] Յոյնք, լեզուս ոտից (Բեռոսոսլօգոս), որուն դրականութեան մէջ պատիւ կամ պաշտօն չունէր. խօսքն որ ինչպէս կըսէ Հօմերոս թևեր ունենալուն, ոտանաւորի ձեւով միտք կը պահուէր։ Բոլոր ատենք կապացուցանեն թէ դիրը կամ Հօմերոսի և իր յաջորդաց անծանօթ էր, և կամ նոյն ժամանակի բանաստեղծաց համար սովորութիւն եղած չէր։

Կարելի է հարցուիլ թէ ինչպէս այնչափ երկայն բանաստեղծութիւնք մի միայն յիշողութեամբ այնքան բազմաթիւ դարեր սերնդէ սերունդ մնայ։ Բայց արդարև պէտք է դիտնալ, թէ [illegible] այս կարողութիւնը, չդրուլ ժողովրդոց մէջ, կարդէ գործ ըզբօսութիւն և փափկութիւն կառնար, որոնք իրաց ուժն երկնալով կկորանցնէ, որքան որ դիրն և ապագրութիւն իրեն օգնական հասնի։ Հնդկաց Վեդասան ալ այսպէս երկար ատեն պահուած են։ Հօմերոսական բանաստեղծութեանց գոյութիւնը կապացուցանէր թէ նոյն ժամանակ դիր կդործածուէր. ինչպէս որ նոյն երգերուն ամենայն ուշադրութեամբ ընթերցումը կապացուցանէ թէ միտքը հարցրդելու այն [illegible] և դիրքին մէջնէն այն ատեն կամ բոլորովին անծանօթ էր կամ քիչ կդործածուէր։ Երկու անգամ միայն Իլիատի մէջ, Հոմերոս նշաններու վրայ կխօսի, բայց և այնպէս անկարելի է հոն տեսնել այբուբենական ճշմարիտ դրի մը գոյութիւն։ Հոմերոս իր դրածներուն մէջ և ոչ մէկ տեղ մը կյիշէ կանոնաւոր թղթակցութիւն մը, և ինչպէս որ Ֆ. Գ. Ռուսօ ալ ցուցուցած է թէ Ջրօլամէթայի յաղթութենէն յետոյ յոյն դիւցազանց բոլորնալ ավանդութիւք անկրաւ են, եթէ այն ատենուան նամակներով թղթակցէին։

Հոմերոսի բանաստեղծութեանց ատանաւորն ալ կապացուցանէ թէ յորինեալ էին յիշողութեամբ սերնդէ սերունդ անցնելու և երգելու։ Արդարև հինգ դարուս բանաստեղծու-

թիւնն այնպիսի սճով գրուած է, որ միանգամայն աչաց և ականջից կզարնէ, որոյ համար խիստ դժուար է, ուստա-նաւորի վերաբերեալ բաղմաթիւ օրէնքներու ծնունդ տալով, որք անօգուտներ լսողաց, խիստ օգտակար ընթերցողաց. ժողո-վրդեան երդած կատրներուն միջին դարու չարժումներով եղած երգերուն մէջ ընդհակառակն, ոգին ազատ և դիւրին է։ Ուստի քանակութիւնը, Համերոսի մէջ որչափ քիչ է, ինչպէս է ձայնը մեր հին բանաստեղծութեանց մէջ. երբեմն երկայն մը բռնուած է կարճ տեղ, կամ փոխադարձաբար կարճ մը, երկայնի տեղ։ երբեմն տատնավանկ մը, միավանկի տեղ։ Ցաճախ դարձն և բաղմաթիւ զանազանութիւնն այն կը-տորներուն, որոնց հիները սովրած էին և կարելի չէ զա-նոնք մեկնել ենթադրելով Համերոս այն մասին նկատմամբ իր յաջորդներէն աւելի խիստ և անաչառ պայմաններու մէջ։ Ուրեմն պէտք է ընդունիլ թէ դիրը Համերոսի ատեն իբրև միջոց հաղորդակցութեան չէր դործածուեր։

Եթէ Ցոյնք, Փիւնիկեցիներէն այբուբէնը չսովրէին, ինչպէս ճակատագիրները պիտի ունենային թէ բանաստեղ-ծութիւնն և թէ պատմութիւնն։

Սակայն, իբրև յիշողութեան ծառայելու յատկանալով, Համերոսական վերհանձնութիւնն ու ճոխութիւնը պիտի կոր-սընցնէր, չոր և ծանր ձև մը առնելու. երկրորդն ալ ընդ-դէմ Հելլենական ոճի հարստութեան և երջանիկ բերկրու-թեան և միւս կողմանէ, մինչև անդամ ամենէն կրթեալ և սուր յիշողութեան տարածէն աւելի չափազանցութեան մէջ մտնելով, անկարող պիտի ըլլար, ժողովրդոց հասարակային և մանաւանդ կենաց հաղարամեկ դէպքերն ամենայն ճշդ-դութեամբ հաղորդել։ Ցոյն տաղանդին սպասպային, մինչև անդամ լուսաւորութեան ապագային համար, այս չափազ պարտադրեալ մէջ, Հելլենացիք փիւնիկեցւոյմէ այբու-բենական դիտց ճանաչումն ու սովորութիւնն ընդունելոյն,

որոնք յիշողութիւնը թեթևացնելով մարդկային իմացականութեան միւս յատկութեանց ուժը տիրացուց։ Ասոր վրայ Եգիպտոս, անոնց տուաւ Բաբիլոնի հետ, դիմացող նիւթ մը, որուն իրենց միտքերն ի յատիտեանս պահելու և սերնդէ սերունդ աւանդելու և բոլոր աշխարհին մէջ տարածելու. արդարև մեծ բան է այս մարդկային մտաց պատմութեան համար, և որոյ վրայ մեր ուշադրութիւնը դրաւելով. պէտք է զանի ուշի ուշով քննութեան առնել։

Ոսկէ անդամ

ԾԱՂԿԱՓԱՂ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԽԻՂՃ

Ի սիրտ ամենայն մարդկան առեան մի, յորում նախադատի զանճն իւր թողեալ վճիռն գերագոյն Իրաւարարին, եթէ մնըրութիւն ոչ՝ ֆիլիքական հետեւութիւն յօրինուածոց մարմնոյ մերոյ, ապա ո՛ւստի գայ այն ատրամ՝ որ ըզ կեանս ընչաքաղց յանցաւորին վրդովէ, վասն է՛ր խայթ խղճի ազդէ այնքան ահ և սոսկում, որ բազմիցս լքեալ և թողեալ մարդս զապօրինաւոր ստացուածս՝ նախամեծար համարի յանձնառու դոլ աղքատութեան և տանջանաց առաքինութեան, վասն է՛ր է ձայն յարիւն և բառաչ ի քար։ Վարդն յօշ յօշ պատառէ զսրտ իւր և ննջէ ի քաղցր խաղաղութիւն. մարդն գործէ նախճիրս արեան և արթուն կայ, ի խնդիր առնոյն վայրից կայ, և սակայն զարհուրի յառանձնութենէ, շուրջ դերեզմանաց թափառի. և սակայն

երկնչի և ի դերեզմանաց ; հայեճառածք նորին անհանգիստ են . և յողդողդ , չիշխէ նա ակն զերմակի արկանել որա- հին խնճոյից և խրախճանաց , երկոտցեալ զի մի դուցէ յան- կարծ արձանասցին առաչի աչացն սեսիլք ահափեկք , զգ դայարանք նորին գողցես անդր քան զբնականն զօրանան ի տանջանս նորին , լոյս սպառնալից՝ երևի յաչս իւր իխա- տարի , հոտ մահացու բուրել վնասու , ճաշակ թունոյ ի բերան հասանել ի կերակրոյ իսկ պաշտելոյ ի ձեռն իւր ; ունկն նո- րին ձայն ի լռին իսկ վայրաց առնու զարմանալի սրբու- թեամբ . յողջագուրելն զբարեկամ իւր՝ թոփ լինն նմա լի- նելոյ ընդ հանդերձիւք նորին պաշոյն ծածկեալ և կորուստ անձին :

Եադօալրեան

Մ՚իհրան Մարգարեան

ՍՅԼ ԵՒ ՍՅԼԳ

1. — Երբ Նաբօլէօն Ս. որսի երթար , միասի զ 50 չիշ դինի կը տանէին , որոնցմէ չատ ժամանակ ինքը չէր խմեր.

Օր մը կայսրը ծարաւի ըլլալով զովանալ ուզեց .

Տէր իմ , ըսաւ սեղանին սպասաւորը , գինի չըմնաց .

— Ի՞նչպէս գինի չըմնաց՞ պղպակեց կայսրը , յանքերը կախելով . միթէ 50 չիշն ալ միասին չէք բերեր :

— Ներեցէք , Տէրիմ , բայց . . . ամենն ալ խմուած է.

— Էհ պղէկ՛ . ըսաւ կայսրը սակէց հարը 51 չիշ պիտի տանիք , որպէս զի անկէ հաս մ՚ալ ինծի համար դանուի :

2. Նիւ-Եօրքի լա Փոխիւն անուն դպրևականն լրագրէն հետևեալը քաղուած է :

Զարհասս պղէկ մը , որ այսօր Պօսթօն կը դանուի երկաթ դլխով կը խօսի ,

Այս աղջիկն, որ կը կոչուի Միքաէլի երկու բերնով, կը խօսի, կ'երգէ, կ'ուտէ և կը խմէ, երկու բերանն ալ միանգամայն գործելով, կը հասկցուի թէ այս օրիորդը մեծ ախտաց կը կարօտի, մէկ մարմին երկու անձ ըլլալուն համար։

Զարմանալին սա է թէ. երբոր ըստ կամաց մէկ բերնով ալ ապրիլը, նաեւս կ'երգէ երկու նուագ երկու տարբեր ձայնով և խիստ անուշ։

Միքաէլի յատկութիւն մ'ալ ունի այսինքն չատ անդամ երկու մարդու տեղ կը բռնէ։ Երբոր միտակ ըլլայ և ձանդրանայ ինքնիրեն կը խօսի։ Ուստի երկնային չնորհք մը չէ կրնար մը համար երկու գլուխ ունենալ, նա մնաւ անդ երկու լեզու։

ԱՐԱՊՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՑ

Կեանք մարդոյ նման է ճանապարհի՝ ոյոյ եղը և վախճան դահավէժ լինի է սոսկալի։ Մինչչև մեր հասեալ դադաղին քայլը, ապ եղև մեզ վտանգաւորութիւն ճանապարհին այնորիկ. սակայն զատակնիքն վճռեալ է, և պարտ իսկ է մեզ հանապազ յառաջ խաղալ։ Ցենչալի է ինձ անդէն դառնալ, ընդ՝ ընդ՝, յառաջ՝ յառաջ։ Ծանրութիւն լինի անյաղթելի և զօրութիւն ինչ անդիմադրելի հանապազ մղին զմեզ, պարտիմք անպադար ի դահավէժ անդը մերձենալ։ Տառապանք և խոչընդոտք բնութեանց վշտացուցանեն և վատոակաբեկ զմեզ առնեն զճանապարհայն։ Իդի՛ւ թէ մարթ ինձ լինել խոստանիլ ի սոսկալի դահավիժ յայտմանէ, այլ ո՛չ ո՛չ, պարտ է զնալ, պարտ է ընթանալ։ Եւ ահա հանդոյն այսմ է արագութիւն ամաց, սակայն մերթ սիրելոյս դառնէ մարդ յուղևորութենան անդ իւրում, է դի պատահի առաքեալց այնպիսեաց որ զտալտուկս մեր ցրուեն, զոր-

օրինակ ջուրք հնչասահք, ծաղկունք վաղաթառամք, և քաղցրե մարդոյ դադարիլ ի նոյնպիսի վայրս, սակայն ընդա՛ ընդա՛ յառաջ յառաջ։ Եւ ահա ի յերկուսեք զամենայն ինչ ստացաստ անկեալ տեսանէ, ճարճատ ևն զարհուրելի և սաստուման անհրաժեշտ։ Մերթ դառնէ մարդ յընդհատս իւր մխիթարութիւն իմն, զի ճանապարհին քաղեալ տանի ընդ իւր ծաղկունս ինչ, որ ի ձեռին իւրում թառամեալ թոշնին յառաւօտէ յերեկոյ, կամ միրգս ինչ, զոր ընդ ճաշակել իւրում անդ կորուսանէ զհամ նսեմին, հիացո՛ւմն, հանապազ ընդ քարշ մերձենան յայն խորխորատ արդէն ամենայն ինչ յոչնչութիւն է ժամանեալ. պարտէզք ամայացեալք, ծաղկունք գունաթափեալք, մարդագետին ցամաքեալք, ջուրք պղտորք, օդս ամենեքեան նուազեալք և նեմացեալք, անդադար սուսեր մահու գոգես երևի, ի պահուն զգայ մարդ զմերձակայութիւն իւր յաղետաբեր իմն խորխորատ, սակայն պարտ իսկ է յերկն հասանել, քայլ մի ևս, արդէն արհաւիրքն խառնվին զղջայութիւն մարդոյ, պատյտ զգլուխն ունի, մխազնին աչքոյկ, պարտ է գնալ, փախաքերի է մարդոյ անդրէն դառնալ, այլ չէ ժամանակ։ Ամենայն ինչ ոչնչացեալ է, անհետացեալ և խոյս տուեալ։ Ստահօր աւելորդ է ասել, թէ ճանապարհն է կեանք մարդոյ, և վիհն այն, մահ և վախճան կենաց։

Պօսպիւէ. Մ. Մարգարեան

ՏԻՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏՈՒԹՕՐ Մ. Ե. ԽՒԹԻՒՃԵԱՆ

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է, ՎԷՋԻՐ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 21

Կ. ՊՕԼԻՍ. Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Տ. Կ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ